

Hroznější než válka

Jiří Trávníček

Rozhovory s pomalu umírajícími oběťmi Černobylu

Světlana Alexijevičová poté, co získala Nobelovu cenu, rychle dobývá český knižní trh. *Modlitba za Černobyl* však už zde vydána jednou byla (Doplněk, 2002), prošla však vcelku nepovšimnuta. Vydání současné je doplněné a rozšířené, v ruském originálu vyšlo v roce 2013.

Způsob, jímž autorka pořádá svou knihu, se nemění. Jde o výpovědi lidí (hasičů, jejich manželek coby svědků umírání svých mužů, brigádníků a tak dále), kteří zažili havárii jaderného reaktoru v roce 1986. Tyto jednohlasé výpovědi střídá mnohohlasá vypravěčská agora, kde se ke slovu dostává několik lidí. Mluví jakoby přes sebe, vytvářejíce něco jako antický chór. Je to stále Alexijevičová, jak ji známe, taková, jež si předsevzala vyprávět o dějinách, aby se v nich neztratil jedinečný lidský osud. A přece něčím jiná. Čím? Možná krajností toho, o čem tu lidé mluví. Běloruská autorka dala dohromady mimo jiné dvě knihy o válce (o druhé světové a o té v Afghánistánu), což také není zrovna událost všední. „Válka se dá pochopit [...]. Jenže tohle?“ říká jedna ze zpovídaných. Černobyl před lidmi postavil něco dosud nezaslechnutého, ba snad ani nepředstavitelného. Neviditelnou smrt, která nezpůsobuje náhlý skon, ale odkládá ho; a pak také osudy odsunutých lidí z dané oblasti, kterým nikdo neřekl, co se jim stalo a jak se s tím mají potýkat („všechno prohlásili za tajné“). A navíc se jich místní obyvatelé štítí; děti si v lavicích odmítají sednout vedle „Černobylců“.

Síla jednotlivých výpovědí tkví v tom, jak je Alexijevičová umí zaznamenat v jejich naléhavé a nepřevoditelné jedinečnosti. A umí je vidět i jako tragédii zasažené země a zvířat — po evakuaci se v krajině potulovala spousta zdivočelých domácích prasat, koček, psů; v řekách po nějakém čase začaly plavat štiky bez hlavy a ploutví. Byly organizovány vojenské výpravy na jejich likvidaci. Příznačné je jedno svědectví: onen člověk ráno v první den tragédie vyšel před dům a cítil, že se cosi stalo — nelétaly včely. Autorka dokázala sklenout oblouk mezi nepřenositelnou jedinečností tragédie každého jednotlivého člověka a něčím, co nad ní vytváří jakýsi neviditelný horizont. Duchovní rozměr? Ano, slovo modlitba z názvu není marketingovým tahem. Je hledáním smyslu toho všeho. Přitom Alexijevičová rozkrývá, jak si její lidé s tím, co se stalo, nedokážou poradit, nevědí, co se jim stalo. Evakuování, ale bezradní, obětování („jsme materiál pro vědecký výzkum“), opuštění, zasažení studem („Lidi o tom nemluví.“), chlácholeni vlastními iluzemi („Lidé si mysleli, že se vrátí.“). Zavření sami v sobě, v nevysvětlitelnosti svých zážitků. Hledání smyslu se tak v poslední instanci stává hledáním toho, komu toto vše můžeme říct.

Být slyšen. To poslední, co mnohým lidem ze zasažené oblasti zůstalo. Být *někým* slyšen. I když se modlit neumíme a nikdy jsme to nedělali, jsou chvíle, kdy se nám právě modlitba stává poslední možností, jak o sobě vědět, že ještě jsme. Modlitba — rozhovor.